מדינה יהודית בדרך

גליון מס' 59 ◆ "מי בא" 231 ◆ ח' כסלו התשפ"ז

רחל ולאה

אשר בנו שתיהן את בית ישראל

◆ ארבע אמהות

"אין קורין אבות אלא לשלשה, ואין קורין אמהות אלא לארבע (-ולא לשבטים, שהרי אינם אבות אלא לבני שבטיהם), והרי איננו יודעים אם מרחל אנו או מלאה? – אלא משום שחשובות (-אמהות לכולם)"! (ברכות טז,ב). וכך פשוטו של מקרא במגילת רות "רחל ולאה אשר בנו שתיהן את בית ישראל" – כל בית ישראל מתייחס לשתיהן בשוה!

לאה היא הגדולה, אבל הכתוב מקדים בדרך כלל את רחל ללאה (ובדברי המקובלים ישנה גם "רחל הגדולה" הכוללת גם את לאה)! לאה מרובת בנים, אבל רחל היא הנקראת "עקרת הבית"! לאה קדמה להכנס ליעקב, אבל רחל קדמה במחשבתו (והיא גם זו המוסרת את הסימנים לאחותה); לאה קבורה עם יעקב במערת המכפלה, אבל רחל הקבורה על אם הדרך היא המבכה על בניה (משמע על כל בני ישראל)!

הרי לנו שרחל ולאה כלולות לגמרי זו בזו, וכפי שעץ יוסף ועץ יהודה עתידים להיות עץ אחד ממש (יחזקאל לז). המאחד בפועל הוא **בנימין**, הנולד בארץ ישראל לאחר מות רחל (ותום המתח שבין האמהות), והוא המאחד את השבטים במצרים כאשר "שנים אוחזין" בו בכל כוחם. אף הוא מצטרף ליהודה בעת פילוג הממלכה, ונחלתו ממצעת בין נחלות יהודה ויוסף, וכן המקדש בנוי בחלקו של בנימין הסמוך ונוגע בעיר ירושלים שביהודה.

אבל אולי הביטוי הכי מושלם לחיבור הזה מתרחש בסיום תקופת המקרא – במרדכי **היהודי** שהוא "איש **ימיני**"! בן בנימין הוא אך קרוי "יהודי" משום שאינו יכול שלא לכפור בעבודה זרה (של המן הרשע), **כיהודה** ש"חתום כולו בשמו של הקב"ה" – אותיות השם הגדול מופיעות בו כסדרן, ו"אין מקום" כלל לאֵל זר. הרי שהוא בן לשתי האמהות ביחד, והסימן המובהק: **מרדכי** עולה בדיוק **רחל לאה**! באותה עת ביטלו אנשי כנסת הגדולה את יצר עבודה זרה מישראל, ומאז והלאה כל שבטי ישראל קרויים "יהודים", גם הללו שמבנימין ומשאר השבטים (ובכלל, חלוקת השבטים לשתי ממלכות ששלטה כל ימי בית ראשון, שוב אינה "משחקת" כלל בבית שני).

ולגבי משיח העתיד לבוא – שנים הם, בן יוסף ובן דוד, הראשון מכין את המלכות ומוסר נפשו על מחיית עמלק, ועלול למיתה "לטובת" בן דוד השואל חיים וניתן לו אורך ימים. ובדברי הרמב"ם שניהם כלולים באיש אחד.

◆ למי משפט הבכורה?

ובכל זאת, למי משפט הבכורה? בכורת ראובן בן לאה ניתנה ליוסף בן רחל, והמלכות ניתנה ליהודה בברכות יעקב (כאשר בפועל מולך יוסף!). ללוי בן לאה (הנולד סמוך לפני יהודה) ניתנה הכהונה, אך שירותו במקדש שבגבול בנימין בן רחל.

נראה כי עלינו לחזור ליעקב ועשו. **עשו** הוא הבכור, כי ה**מעשה** הזקוק לכשרון פעולה בשטח, **הוא העיקר** והתכלית, בעוד שהרוח של יעקב, יכולה לכאורה להכלל בו "בשעתא חדא ברגעא חדא", והרי בידו "פי שנַים" כחלק הבכור. כך הם הדברים במחשבת יצחק המבקש בידי עשו את קול יעקב, אך למרבה הפלא נתברר כי יעקב הוא זה שסיגל בכשרון רב (ובקור־רוח של צייד מלידה) את ידי עשו, וגם ברוך (ובכור) יהיה. אבל נראה שגם בתוך יעקב, חלק עשו שבו, עשו שבקדושה, לו משפט הבכורה, ועל כן יעקב מוליד שני חלקים מבניו מלאה המיועדת לעשו ומזלפה שפחתה, לעומת חלק אחד מרחל ובלהה (ובערך כך גם מתפלגים נכדיו בפרשת ויגש). וכן שם **ישראל** שקיבל יעקב משרו של עשו כששרה עמו ויכול לו, לו משפט הבכורה על פני **יעקב** שמו המקורי.

יעקב המקורי אוהב את רחל, הרועָה ה"חלקה" כמוהו, וכנראה אף סבור הוא שיכולה היא להכיל (ו"לשחק") את לאה בדיוק בפי שהוא הצליח להכיל את עשו (ויתכן שאלו הן הסימנים שהוסכמו ביניהם שתנהג רחל בלילה כלאה (המייצגת כידוע את עלמא דאיתכסיא), ורחל מסרה זאת ללאה שתנהג בטבעיות כלאה, כי אם מבקש הוא מצד עשו שבו את דמות לאה, מדוע שלא יקח לו בקדושה את לאה המקורית! ודוק).

מבחינתו של יעקב, הצדיק התם, כל עולם המעשה הוא כעין "בדיעבד", הכרח לא יגונה שנדחף אליו בדלית־ברירה בידי אמו ובגלל עשו הבז לבכורה, ולכן מסוייג הוא מעט מלאה ובניה. וכך היא דעת ר' יוחנן (שיופיו מעין של יעקב) בברכות פרק אין עומדין שצדיק גדול מבעל תשובה, אמנם מקובל לנקוט כדעת ר' אבהו (שם) שבעלי תשובה גדולים מצדיקים־מעיקרם וכפי שהכתוב מקדים שלום שלום **לרחוק ולקרוב** – לפי פשוטו הרחוק הוא בעל התשובה הבא מרחוק. באמת אי אפשר לעולם בלא התכללות שניהם, כי האומר אחטא ואשוב אין מספיקים בידו לעשות תשובה, וכן צדיק שאינו יודע להכיר בכשלונו ומצטדק במקום לשוב מאבד את עולמו כשאול. ומכל מקום תשובת הצדיקים קשה יותר מתשובת הרשעים, ואם בעל התשובה זקוק לצדיק כַּפשוט, גם הצדיק לא פחות ואולי יותר זקוק לבעל התשובה [משום כך ו' החיבור כתובה אצל הצדיק הקרוב, ורק "בזכותה" משתוה (בגימטריא) ה־וְלַקרוב ל־לרחוק!].

עולם המעשה שייך לבחינת תורה שבעל פה שעניינה ליישם את התורה השמיימית במציאות הארצית המשתַנה תדיר, והיא על כן נקראת "כפליים לתושיה", אך ברור שאינה "מתחרה" בתורה שבכתב שהרי "תנא אקרא קאי" (- כל־כולו על המקרא הוא נסמך) כדברי הגמרא בתחילת הש"ס, וכן ה"כפליים" שלה שוה בערכו לתורה שבכתב.

וזהו בדיוק גם היחס בין האיש, הצדיק, היסוד, לבין האשה המציאותית, המשתנה. היא זו שפתחה בחטא והיא זו שכל ימיה בתשובה, וכך האיש והאשה "שוים בקומתן" – "תמתי־תאומתי" ו"אחותי", הממצעת בין "בתי" ל"אמי", והמבין יבין שזהו גם היחס בין קוב"ה ושכינת עוזו זו כנסת ישראל, שנתאוה **לנחות** אליה **כחתן** להיות לו דירה בקרבה, "עיקר שכינה בתחתונים".

[ובאמת גם ה"פי שנים" שביקש אלישע מאליהו, לפי פשוטו אין להיות כפול ממנו, כי מאין יתן את מה שאין בו, וגם אינו ממדת דרך ארץ, אלא פירושו: שאר הרוח שיש בך לגבי כל אדם, יעבור נא אלי. אמנם גם לפירוש המקובל מרבותינו, ברור שהפי־שנים שלו שוה באיכותו לָאחד של רבו].

יצחק איש השדה הזורע בארץ, אוהב את עשו "כי ציד **בפיו**", וכדברי האריז"ל ראה בו את נשמות ר' עקיבא ור' מאיר ראשי התורה שבעל **פה**. ואילו נתקיימה מחשבת יצחק היה עשו ממונה על הצד המעשי שבתורה ויעקב על המושכלות והרוח הפנימית. וכדברי רבינו בעל שפת אמת, זהו פירוש "וזרח **משעיר** למו" – סירוב עשו לקבל את מצוות התורה, הזריח ו"אילץ" את ישראל לקחת אחריות גם על חלק המעשה שנועד לעשו!

ועוד "זוג" השייך לענייננו – "בתחילה תורת ה', ולבסוף תורתו" כדברי חכמים על פי תהלים מזמור א'. התלמוד העולה מתוך שיחת האמוראים ש"כל שיחתן תורה" (וגם "כל תורתם שיחה"... בדומה לשיחת נשים ושיחת חולין של תלמידי חכמים), הוא תורתו של החכם העולה מן הארץ, לאחר שכבר תמו "שני אלפים תורה" היורדת מן השמים. ולדברי החכמים הקרובים יותר למשנה, השייכת עדיין לשני אלפים תורה, אין לברך ברכת התורה על תלמוד (ראה ברכות יא,ב), אולם לדעת **רבא** (שם), שהוא הדמות המרכזית בתלמוד, גם – ואולי בעיקר – יש לברך על התלמוד, שהרי "אפילו קרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים" בתלמוד, עודנו בגדר עם הארץ (ויש לזכור כי רבא הוא זה האומר שתורתו של החכם שלו היא ויכול לפיכך למחול על כבודו).

***

נסינו להראות בכמה פנים את **שוויון הערך** המתבקש והעולה מבין כל פלגי המציאות הנראים נפרדים, וזוהי בדיוק סגולת ישראל־גוי־אחד, ותורתו־תורה־אחת הנתונה מאת ה' אחד, מה שלא יתכן בגויים שהשלימו מכבר עם ריבוי אלוהיות־תבניות נפרדות, ללא שום סיכוי לאהבה מחברת ומולידה, צופה פני עתיד־גאולי.

את המשימה האחדותית־הגאולית הזו, לא נוכל ללמוד לפיכך מתוך נסיון הגויים וחכמתם, עלינו להעיז ולהציב אותו מתוך־תוכֵנו, מתוך יהודיותנו־יחידויותנו, וכצעד ראשון יש לומר בפה מלא ולעיני כל הגויים: **מדינת ישראל אינה מדינת כל אזרחיה באשר הם, אלא מדינת היהודיות, ואזרחיה הם היהודים, שקיבלו על עצמם מכבר, מסיני, את משא בשורת האחדות לטובת כל האנושות**; הגויים המבקשים באמת ובתמים להסתפח ולתת כח למשימה הזו, מתקבלים באהבה יתירה, אך חייבים הם להצהיר ברורות על ניתוק גמור מעבודה זרה, הוי אומר מחלום לאומיות פלשתינית שבהכרח נוגדת וצוררת לרוח ישראל; מי שמסרב לכך, מאבד מיידית את זכות הבחירה (ובהמשך, גם את השוויון הסוציאלי); מפלגות ערביות, שלפי הנסיון המצטבר הן הן הגורם העיקרי לגיבוש הלאומנות הפלשתינית, אין להם מקום כלל ועיקר במדינת ישראל השבה אל עצמה, ושלום על ישראל.

את הגיבוי הפנימי, התרבותי, למהפך המחודש הזה, ייצרו ויפיקו תופסי התורה לסוגיהם, חרדים דתיים ומסורתיים, וזו משימתם העיקרית מן היום הזה והלאה, לתפארת מדינת ישראל ולתיקון עולם כולו.

ההתחזקות המאיימת של המפלגות הלאומניות הערביות, היא בעבורנו הזדמנות **פז** (בשנת ה'תשפ"ז) לחזור אל עצמנו ולהגדיר מחדש את ייחודיותנו. זהו מעתה המכנה המשותף לכל עם בני ישראל, שמאפשר ממשלת אחדות אמתית (כאשר השאלה "מי בראש" היא שאלה משנית, שללא־ספק יימצא לה פתרון ראוי ומוסכם).